

ΤΑ ΣΚΙΤΣΑ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ: ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

SLAVOJ ŽIŽEK*

Φονταμενταλισμός και παγκοσμιοποίηση

Η έξαψη και το ενδιαφέρον που προκάλεσαν οι καθημερινές ανταποκρίσεις για τις βίαιες διαδηλώσεις εναντίον των υπευθύνων για τα σκίτσα του Μωάμεθ σταδιακά υποχωρούν. Ήρθε η ώρα να κοιτάξουμε πίσω (αλλά και μπροστά) και να ζυγίσουμε τα επιχειρήματα.

Η ειρωνεία που δεν θα πρέπει να μας διαφύγει είναι ότι 99,9% των χιλιάδων ανθρώπων που αισθάνθηκαν προσβεβλημένοι και διαδήλωσαν δεν είχαν ποτέ δει τα δανέζικα σκίτσα. Το γεγονός αυτό μας φέρνει αντιμέτωπους με μια άλλη, λιγότερο θελκτική, διάσταση της παγκοσμιοποίησης: το «παγκόσμιο χωριό» στην εποχή της πληροφορίας αποτέλεσε την προϋπόθεση ώστε κάτι που συνέβη σε μια άγνωστη δανέζικη εφημερίδα να προκαλέσει τέτοια βίαιη αναταραχή στις μακρινές μουσουλμανικές χώρες – ως εάν η Δανία και η Συρία (και το Πακιστάν και η Αίγυπτος και το Ιράκ και ο Λίβανος και η Ινδονησία και ...) να ήταν γειτονικές χώρες. Αυτό ακριβώς δεν συνειδητοποιούν όσοι αναζητούν στην παγκοσμιοποίηση την ευκαιρία για να καταστεί ολόκληρη η γη ένα ενοποιημένο επικοινωνιακό πεδίο που θα συμφιλιώσει ολόκληρη την ανθρωπότητα: δεδομένου ότι ο Πλησίον είναι (όπως ο Freud είχε υποψιαστεί εδώ και πολύ καιρό) πρώτα απ'όλα ένα *Πράγμα*, ένας τραυματικός εισβολέας, κάποιος του οποίου ο διαφορετικός τρόπος ζωής (ή μάλλον ο διαφορετικός τρόπος απόλαυσης – *jouissance* – όπως αποτυπώνεται σε κοινωνικές πρακτικές και τελετουργίες) μας ενοχλεί, εκτροχιάζει την ισορροπία του τρόπου ζωής μας, η υπερβολική εγγύτητα του Πλησίον είναι δυνατόν να οδηγήσει σε επιθετικές αντιδράσεις που στοχεύουν στην εξαφάνιση του ενοχλητικού εισβολέα – όπως το έθεσε ο Peter Sloterdijk: «Περισσότερη επικοινωνία σημαίνει πάνω απ'όλα περισσότερη σύγκρουση».¹

Γι' αυτό ακριβώς η στάση της «αλληλο-κατανόησης» θα πρέπει να συμπληρωθεί από την στάση του «να-μην-

μπαίνει-ο-ένας-στον-δρόμο-του-άλλου», από την τήρηση των κατάλληλων αποστάσεων, από έναν νέο «κώδικα διακριτικότητας». Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός ανέχεται πιο εύκολα διαφορετικούς τρόπους ζωής εξαιτίας εκείνου ακριβώς του στοιχείου που οι επικριτές του αποκηρύσσουν συνήθως ως αδυναμία και αποτυχία του: της «αλλοτρίωσης» της κοινωνικής ζωής. Η αλλοτρίωση σημαίνει (εκτός των άλλων) ότι η απόσταση ενσωματώνεται στον ίδιο τον κοινωνικό ιστό: ακόμα και αν ζω δίπλα-δίπλα με τους άλλους, η φυσιολογική κατάσταση είναι να τους αγνωώ. Μου επιτρέπεται να μην έρχομαι σε πολύ στενή επαφή μαζί τους. Κινούμαι σε έναν κοινωνικό χώρο όπου συναλλάσσομαι με άλλους υπακούοντας σε ορισμένους εξωτερικούς «μηχανικούς» κανόνες, δίχως να μοιράζομαι τον «εσωτερικό τους κόσμο». Και ίσως το δίδαγμα να είναι ότι, μερικές φορές, μια δόση αλλοτρίωσης είναι αναγκαία για την ειρηνική συνύπαρξη διαφορετικών τρόπων ζωής. Συχνά, η αλλοτρίωση δεν αποτελεί πρόβλημα, αλλά λύση: η παγκοσμιοποίηση θα αποκτήσει εκρηκτικό χαρακτήρα όχι αν παραμείνουμε απομονωμένοι, αλλά, απεναντίας, αν έρθουμε πιο κοντά από όσο αντέχουμε.

Ήταν όμως αυτό που προκάλεσε τόσο βίαιες αντιδράσεις; Το πολιτισμικό χάσμα ανάμεσα στην εκκοσμικευμένη Δύση και τις μουσουλμανικές χώρες, δηλαδή το γεγονός ότι οι μουσουλμάνοι φονταμενταλιστές θεωρούν ανυπόφορη οποιαδήποτε παιγνιώδη αναφορά στο Θεό; Για έναν δυτικό φιλελεύθερο, η εικόνα του βίαιου όχλου δεν μπορεί παρά να ανακαλεί στη μνήμη τον πρώτο στίχο από το ποίημα του William Butler Yeats «Δευτέρα παρουσία». Το ποίημα πάει κάπως έτσι: «οι καλύτεροι δεν έχουν καμία πίστη, ενώ οι χειρότεροι είναι γεμάτοι παθιασμένη ένταση». Δεν αποτελεί αυτός ο στίχος μια εύστοχη περιγραφή του σημερινού διχασμού ανάμεσα σε αναιμικούς φιλελεύθερους και παθιασμένους φονταμενταλιστές; Οι καλύτεροι δεν είναι πια σε θέση να κινητοποιούν τους εαυτούς τους, ενώ «οι χειρότεροι» κινητοποιούνται από (ρατσιστικό, θρησκευτικό, σεξιστικό) φανατισμό.

Είναι, ωστόσο, οι τρομοκράτες φονταμενταλιστές, χριστιανοί ή μουσουλμάνοι, όντως φονταμενταλιστές; Υπάρχει ένα χαρακτηριστικό που σαφώς διακρίνει όλους τους αυθεντικούς φονταμενταλιστές, από τους θιβετιανούς βουδιστές μέχρι τους Άμις στις ΗΠΑ: η απουσία μνησικακίας και φθόνου, η βαθιά αδιαφορία ως προς τον τρόπο ζωής των μη-πιστών. Εφόσον πραγματικά πιστεύουν ότι βρήκαν τον δρόμο για την Αλήθεια, γιατί θα έπρεπε να απειλούνται από τους μη-πιστούς, γιατί θα έπρεπε να τους

* Ο Slavoj Žižek γεννήθηκε το 1949 στη Σλοβενία. Είναι διδάκτωρ φιλοσοφίας και ψυχανάλυσης, καθηγητής στο Ινστιτούτο Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου της Λιουμπλιάνας και συνδιευθυντής του Ινστιτούτου για τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες του Κολλεγίου Birkbeck, στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Στα βιβλία του, που έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες, περιλαμβάνονται και τα: *Μίλησε κανείς για ολοκληρωτισμό;* Αθήνα: Scripta, 2002· *Καλωσορίσατε στην έρμη του πραγματικού!* Αθήνα: Scripta, 2003· *Η μαριονέτα και ο νάνος*, Αθήνα: Scripta, 2005, καθώς και *Το υψηλό αντικείμενο της ιδεολογίας*, το σημαντικότερο ίσως έργο του, που μόλις κυκλοφόρησε από τις ίδιες εκδόσεις.

φθονούν; Έτσι, όταν ένας βουδιστής συναντά έναν δυτικό ηδονιστή, δεν έχει καμιά διάθεση να τον καταδικάσει ή να τον επικρίνει: απλώς επισημαίνει καλοπροαίρετα ότι η αναζήτηση ευτυχίας του ηδονιστή είναι αυτο-καταστροφική. Γίνεται έτσι σαφής η αντίθεση με τους τρομοκράτες ψευδο-φονταμενταλιστές, οι οποίοι ενοχλούνται, διεγείρονται, γοητεύονται από την αμαρτωλή ζωή των μη-πιστών – είναι προφανές ότι στον αγώνα κατά του αμαρτωλού άλλου, καταπολεμούν τον δικό τους πειρασμό. Ένας αυτο-αποκαλούμενος χριστιανός ή μουσουλμάνος «φονταμενταλιστής» αποτελεί όνειδος για τον αληθινό φονταμενταλισμό.

Σε αυτό ακριβώς το σημείο η διάγνωση του Yeats όμως υστερεί: η παθιασμένη ένταση ενός όχλου μαρτυρεί μια έλλειψη αληθούς πίστης. Ο φονταμενταλιστικός ισλαμικός τρόμος ΔΕΝ βασίζεται στην πεποίθηση ανωτερότητας των τρομοκρατών και στην επιθυμία τους να διαφυλάξουν την πολιτισμική-θρησκευτική τους ταυτότητα από τη βίαιη επίθεση του παγκόσμιου καταναλωτικού πολιτισμού: το πρόβλημα με τους φονταμενταλιστές δεν είναι ότι τους θεωρούμε κατώτερους, αλλά, ότι ΑΥΤΟΙ ΟΙ ΙΔΙΟΙ κρυφίως θεωρούν εαυτούς κατώτερους (όπως, προφανώς, και ο ίδιος ο Χίτλερ ένωθε απέναντι στους Εβραίους). Να γιατί οι συγκαταβατικές Πολιτικά Ορθές διαβεβαιώσεις μας ότι δεν νιώθουμε καμιά ανωτερότητα απέναντί τους, τους κάνουν περισσότερο έξαλλους και τρέφουν τη μνησικακία τους. Το πρόβλημα δεν είναι η πολιτισμική διαφορά (η προσπάθειά τους να διατηρήσουν την ταυτότητα τους), αλλά αντίθετα, το γεγονός ότι οι φονταμενταλιστές είναι ήδη σαν εμάς, ότι κρυφίως έχουν ήδη εσωτερικεύσει τα κριτήριά μας και κρίνουν εαυτούς μέσω αυτών. Αυτό που, παραδόξως, λείπει από τους φονταμενταλιστές είναι ακριβώς μια δόση πραγματικής «ρατσιστικής» πίστης στη δική τους ανωτερότητα.

Ένας αυθεντικός φονταμενταλιστής είναι αρκετά απασχολημένος με τη φροντίδα για το δικό του καλό, ώστε να μην ενδιαφέρεται για την πρόκληση δεινών σε άλλους. Αντιθέτως, ένας βίαιος ψευδοφονταμενταλιστής ασχολείται περισσότερο με την πρόκληση δεινών στους άλλους παρά με την εξασφάλιση της δικής του ευτυχίας. Δεν ισχύει αυτό για κάθε φονταμενταλιστική βία, είτε πρόκειται για τις βόμβες στην Οκλαχόμα, είτε για την επίθεση στους Δίδυμους Πύργους; Και στις δυο περιπτώσεις είχαμε απλώς να κάνουμε με καθαρό μίσος: εκείνο που είχε σημασία ήταν η καταστροφή του εμποδίου (του ομοσπονδιακού κτιρίου στην Οκλαχόμα, των Δίδυμων Πύργων) και όχι η επίτευξη του ευγενούς στόχου μιας πραγματικά χριστιανικής ή μουσουλμανικής κοινωνίας.² Η άγνοια αυτής της λογικής του φθόνου και της έχθρας αποτελεί την κύρια αιτία για το παραλυτικό αδιέξοδο των αντιδράσεών μας στη μουσουλμανική βία, οι οποίες ταλαντεύτηκαν μεταξύ δύο άκρων: της προσκόλλησης στην ελευθερία του τύπου και της απαίτησης σεβασμού για τους άλλους.

Αντινομίες του ανεκτικού λόγου

Ο Ιμάνουελ Καντ ανέπτυξε την έννοια των «αντινομιών του καθαρού Λόγου»: κάθε Λόγος πέφτει αναπόφευκτα σε

αυτο-αντίφαση όταν επιχειρεί να υπερβεί τη στέρεη αισθητηριακή μας εμπειρία και να αρθρώσει ερωτήματα, όπως: «Έχει το σύμπαν μια αρχή στον χρόνο, ένα όριο στον χώρο, ένα πρωταρχικό αίτιο ή είναι άπειρο;». Η αντινομία αναδύεται καθόσον είναι δυνατό να κατασκευαστούν βάσιμα επιχειρήματα και για τις δυο πιθανές απαντήσεις: μπορούμε συμπερασματικά να δείξουμε ότι το σύμπαν είναι περατό και άπειρο...Ο Καντ υποστηρίζει ότι εάν αυτή η σύγκρουση του Λόγου δεν επιλυθεί, η ανθρωπότητα θα περιπέσει σε αθεράπευτο σκεπτικισμό, τον οποίο αποκαλεί «ευθανασία του καθαρού Λόγου». Οι αντιδράσεις στη μουσουλμανική οργή για τα δανέζικα σκίτσα του Μωάμεθ μοιάζουν να θέτουν ενώπιόν μας μια παρόμοια αντινομία του ανεκτικού Λόγου: δυο αντίθετες ιστορίες μπορούν να ειπωθούν για τα σκίτσα, κάθε μια πειστική και καλά θεμελιωμένη, χωρίς καμιά προφανή δυνατότητα συμφιλίωσης ανάμεσά τους.

Από τη μια πλευρά, για έναν δυτικό φιλελεύθερο –για τον οποίο η ελευθερία του τύπου αποτελεί μια από τις υψηλότερες αξίες– η υπόθεση μοιάζει ξεκάθαρη. Ακόμη και αν μετά βδελυγμίας απορρίπτουμε τα σκίτσα, η δημοσίευσή τους δεν δικαιολογεί με κανέναν τρόπο τη φονική οχλαγωγική βία και τον στιγματισμό μιας ολόκληρης χώρας.³ Όσοι προσβλήθηκαν από τα σκίτσα θα έπρεπε να καταφύγουν στα δικαστήρια και να μηνύσουν τον παραβάτη αντί να απαιτούν απολογίες από το κράτος. Κατ'αυτόν τον τρόπο, η μουσουλμανική αντίδραση δείχνει την κραυγαλέα έλλειψη κατανόησης της δυτικής αρχής μιας ανεξάρτητης κοινωνίας πολιτών. Η παραπάνω στάση σχετίζεται και με την ιερή θέση της ίδιας της γραφής στον μουσουλμανικό κόσμο (που εξηγεί και γιατί απαγορεύεται στους μουσουλμάνους η χρήση χαρτιού τουαλέτας). Η ιδέα μιας επαρκώς εκκοσμικευμένης γραφής είναι ακατανόητη σε μια ισλαμική κουλτούρα, πόσο μάλλον μια «Ζωή του Μωάμεθ» στο πνεύμα των Monty Python. Αλλά στη στάση αυτή υπάρχει κάτι περισσότερο απ'ότι γίνεται αρχικά ορατό: η καρναβαλική διακωμώδηση του θείου είναι μέρος της ευρωπαϊκής θρησκευτικής παράδοσης, αρχής γενομένης με την τελετουργική αρχαιοελληνική γελοιοποίηση των ολύμπιων θεών. Δεν υπάρχει τίποτε ανατρεπτικό ή αθεϊστικό σε αυτό· είναι κάτι σύμφυτο με την ίδια τη θρησκευτική ζωή. Αναφορικά δε με τον χριστιανισμό, δεν παρουσιάζεται η ίδια η σταύρωση ως ένα περιπαικτικό βλάσφημο θέαμα που διακωμωδεί τον Χριστό σαν βασιλιά με ακάνθινο στέμμα καβάλα σε γαϊδούρι; Επιπλέον, δεν υπάρχουν στοιχεία καρναβαλικής ειρωνείας στις ίδιες τις παραβολές και τους γρίφους Του;

Από την άλλη όμως πλευρά, ένα εξίσου πειστικό επιχείρημα μπορεί να αρθρωθεί ενάντια στη Δύση: έγινε σύντομα γνωστό ότι η ίδια δανέζικη εφημερίδα που δημοσίευσε τις καρικατούρες του Μωάμεθ, σε μια κατάφωρη επίδειξη της προκατάληψής της, είχε στο παρελθόν απορρίψει σκίτσα του Χριστού ως ιδιαίτερα προσβλητικά. Επιπλέον, οι μουσουλμάνοι της Δανίας, πριν καταφύγουν σε δημόσιες διαδηλώσεις, δοκίμασαν για μήνες το «ευρωπαϊκό» μονοπάτι διαλόγου, ζητώντας ακρόαση από κυβερνητικές αρχές, κτλ,

αλλά συνεχώς αποθαρρύνονταν και αγνοούνταν. Πίσω από όλα αυτά κρύβεται η θλιβερή πραγματικότητα της έξαρσης της ξενοφοβίας στη Δανία, γεγονός που σηματοδοτεί το τέλους του μύθου της σκανδιναβικής ανοχής. Εξάλλου, τι συμβαίνει με τις δικές μας απογορεύσεις και περιορισμούς στην ελευθερία του τύπου; Το ολοκαύτωμα δεν αποτελεί το ιερό μας ταμπού; Την ίδια στιγμή που μαίνονταν οι διαδηλώσεις των μουσουλμάνων, ο David Irving βρισκόταν σε μια αυστριακή φυλακή για την αμφισβήτηση του Ολοκαυτώματος, εξαιτίας ενός άρθρου του που δημοσιεύθηκε πριν 15 χρόνια. Ύστερα, καταδικάστηκε σε τριετή κάθειρξη⁴ – ΕΙΝΑΙ, συνεπώς, απαγορευμένο να αμφισβητείται το Ολοκαύτωμα στις φιλελεύθερές μας κοινωνίες...

Επιπλέον, η υπερβολική αντίδραση ενάντια στα σκίτσα, που λαμβάνει διαστάσεις φονικής βίας, δείχνει πως οι διαμαρτυρίες δεν αφορούν «πραγματικά» τα ίδια τα σκίτσα, αλλά τους εξευτελισμούς και τις απογοητεύσεις που προκαλεί η δυτική ιμπεριαλιστική στάση. Τις τελευταίες εβδομάδες, οι δημοσιογράφοι συναγωνίζονται μεταξύ τους να καταμετρούν αυτούς τους «αληθείς λόγους»: Η ισραηλινή κατοχή για τους Παλαιστίνιους, η απογοήτευση από το φιλοαμερικανικό καθεστώς του Μουσάραφ στο Πακιστάν, ο αντι-αμερικανισμός στο Ιράν κλπ, κλπ. Ωστόσο, παρεμφερείς δικαιολογίες δεν προβάλλονται και για τη νομιμοποίηση του ίδιου του αντι-σημιτισμού; Οι διαμαρτυρίες δεν αφορούν «πραγματικά» τους Εβραίους, αλλά πρόκειται για μια μετάθεση της εναντίωσης στην καπιταλιστική εκμετάλλευση. Συνεπώς, η δικαιολογία αυτή μόνο χειρότερα κάνει τα πράγματα για τους μουσουλμάνους; Γιατί δεν ασχολούνται και δεν αναδεικνύουν την πραγματική αιτία των δεινών τους;

Και, τελικά, τι συμβαίνει με τα βάνουσα και χυδαία αντισημιτικά και αντιχριστιανικά σκίτσα που αφθονούν στον τύπο και στα σχολικά βιβλία μουσουλμανικών χωρών; Πού είναι εδώ ο σεβασμός για τους άλλους ανθρώπους και τη θρησκεία τους, που αυτοί απαιτούν από τη Δύση; Κάποιες μουσουλμανικές ομάδες απάντησαν στα δανέζικα σκίτσα με τις δικές τους προσβλητικές καρικατούρες. Μια ευρωπαϊκή μουσουλμανική ομάδα διακίνησε στο διαδίκτυο σκίτσα της Άννας Φρανκ στο κρεβάτι με τον Χίτλερ. Η Χαμ-σάχρι, η μεγαλύτερη σε κυκλοφορία εφημερίδα του Ιράν, ανακοίνωσε ότι διεξάγει έναν διαγωνισμό σκίτσων για το Ολοκαύτωμα σε απάντηση για την δημοσίευση των σκίτσων του προφήτη Μωάμεθ σε ευρωπαϊκές εφημερίδες. Το σχέδιο βασίζεται στην αντιστροφή του ισχυρισμού ότι οι εφημερίδες μπορούν να τυπώνουν προσβλητικό υλικό στο όνομα της ελευθερίας της έκφρασης: «Οι Δυτικές εφημερίδες τύπωσαν αυτά τα βλάσφημα σκίτσα με το πρόσχημα της ελευθερίας της έκφρασης, ας δοκιμάσουμε λοιπόν εάν εννοούν τα λεγόμενά τους τυπώνοντας αυτά τα σκίτσα για το Ολοκαύτωμα». Η άσκηση αυτή είναι καθαρά αυτο-καταστροφική. Εάν πραγματικά πιστεύουν ότι τα δανέζικα σκίτσα του Μωάμεθ συνιστούν έγκλημα βλασφημίας που του αξίζει η αυστηρότερη τιμωρία, τα σκίτσα του Ολοκαυτώματος δεν θα επαναλάβουν το έγκλημα; Η δικαιολογία «ας δούμε πόσο ανεκτικοί είστε ΕΣΕΙΣ» δεν αλλά-

ζει με κανέναν τρόπο το παραπάνω γεγονός. Εν συντομία, η παραπάνω αντίδραση αποδεικνύει ότι αυτό που έχει σημασία για τους οργισμένους Μουσουλμάνους ΔΕΝ είναι η θρησκεία, αλλά ένας αγώνας για αναγνώριση και σεβασμό, που συνδέεται με αισθήματα ταπείνωσης και πληγωμένης περηφάνιας.

Μια ακόμη απόδειξη του γεγονότος αυτού είναι η περιέργη ασυνέπεια στην αναφορά τους στο Ολοκαύτωμα. Η Ιορδανική εφημερίδα *Ad-Dustur* δημοσίευσε στις 19 Οκτωβρίου 2003 ένα σκίτσο που απεικόνιζε τον σιδηρόδρομο στο στρατόπεδο εξόντωσης του Άουσβιτς-Μπίρκεναου, με ισραηλινές σημαίες να αντικαθιστούν τις ναζιστικές και με την πινακίδα να γράφει: «Λωρίδα της Γάζας ή το Ισραηλινό Στρατόπεδο Συγκέντρωσης». Η ιδέα ότι οι πολιτικές του Ισραήλ προς τους Παλαιστίνιους μπορούν να συγκριθούν με τις πράξεις των Ναζί απέναντι στους Εβραίους έρχεται σε αντίθεση με την άρνηση του Ολοκαυτώματος. Δεν συναντούμε εδώ ένα ακόμη παράδειγμα του ευφυολογήματος που επικαλέστηκε ο Φρόυντ ώστε να ερμηνεύσει την παράδοση λογική των ονείρων; (1) Δεν δανείστηκα ποτέ μια χύτρα από σένα; (2) στην επέστρεψα απόφια; (3) η χύτρα ήταν ήδη τρύπια όταν την πήρα από σένα. Φυσικά, μια τέτοια απαρίθμηση ανακόλουθων και ασυμβίβαστων μεταξύ τους επιχειρημάτων καταφάσκει *per negationem* ό,τι πασχίζει να αρνηθεί – το γεγονός δηλαδή ότι σου επέστρεψα τη χύτρα που δανείστηκα τρύπια...⁵ Η ίδια ανακολουθία δεν χαρακτηρίζει και τον τρόπο με τον οποίο ριζοσπάστες ισλαμιστές αντιδρούν στο Ολοκαύτωμα; (1) Το Ολοκαύτωμα δεν συνέβη; (2) συνέβη, αλλά οι Εβραίοι το άξιζαν; (3) οι Εβραίοι δεν το άξιζαν, αλλά οι ίδιοι απεμπόλησαν το δικαίωμα της διαμαρτυρίας, κάνοντας με τη σειρά τους στους Παλαιστίνιους ότι έκαναν σε κείνους οι Ναζί. Μιλώντας στην Μέκκα τον Δεκέμβριο του 2005, ο Ιρανός πρόεδρος Αχμαντινεζάντ υπαινίχθηκε την ενοχή που οδήγησε τις ευρωπαϊκές χώρες να υποστηρίξουν την ίδρυση του ισραηλινού κράτους:

Μερικές ευρωπαϊκές χώρες επιμένουν να λένε ότι ο Χίτλερ σκότωσε εκατομμύρια αθώους Εβραίους σε κρεματόρια; επιμένουν δε μέχρι του σημείου να καταδικάζουν και να φυλακίζουν όποιον αποδεικνύει κάτι αντίθετο ... Εάν υποθέσουμε ότι ο ισχυρισμός αληθεύει –αν και δεν τον αποδεχόμαστε– η ερώτησή μας για τους Ευρωπαίους είναι η εξής: αποτελεί ο φόνος αθώων Εβραίων από τον Χίτλερ δικαιολογία για την υποστήριξη των κατόχων της Ιερουσαλήμ; ... Εάν οι Ευρωπαίοι ήταν έντιμοι, θα έπρεπε να παραχωρήσουν στους Σιωνιστές κάποιες από τις επαρχίες τους στην Ευρώπη, την Γερμανία, την Αυστρία ή σε άλλες χώρες, ώστε να ιδρύσουν εκεί το κράτος τους. Προσφέρετε τμήμα της Ευρώπης και εμείς θα το υποστηρίξουμε.

Η παραπάνω δήλωση αποτελεί αμάλγαμα μιας αποκρουστικής αλλά και μιας ορθής οπτικής γωνίας. Εκείνο που είναι εξοργιστικό, φυσικά, είναι η άρνηση του Ολοκαυτώματος ή ο ακόμα πιο προβληματικός ισχυρισμός ότι οι Εβραίοι το άξιζαν («δεν αποδεχόμαστε αυτόν τον ισχυρι-

σμό»· ποιόν απ' όλους; Ότι ο Χίτλερ σκότωσε εκατομμύρια Εβραίους ή ότι οι Εβραίοι ήταν αθώοι και δεν τους άξιζε να δολοφονηθούν;). Το ορθό στο παραπάνω παράθεμα, είναι η υπενθύμιση της Ευρωπαϊκής υποκρισίας: ο ελιγμός των Ευρωπαίων ήταν να πληρώσουν για τις τύψεις τους με τη γη ενός άλλου λαού. Έτσι, όταν ο Ισραηλινός κυβερνητικός εκπρόσωπος Raanan Gissin απάντησε «Να υπενθυμίσω απλώς στον κύριο Αχμαντιντζάντ ότι υπάρχουμε εδώ πολύ πριν τους προγόνους του και συνεπώς έχουμε κληρονομικό δικαίωμα να βρισκόμαστε και να ζούμε στη γη των προπατόρων μας», επικαλέστηκε ένα ιστορικό δικαίωμα το οποίο, αν εφαρμοστεί καθολικά, θα οδηγήσει σε παγκόσμια σφαγή. Πρόσφατα, ο Αλαίν Μπαντιού μίλησε για αυτό το αδιέξοδο:

Η ίδρυση ενός σιωνιστικού κράτους αποτελεί μια σύμμεκτη, ιδιαιτέρως περίπλοκη πραγματικότητα. Απ'τη μια πλευρά, πρόκειται για ένα συμβάν το οποίο συνιστά τμήμα ενός ευρύτερου συμβάντος, της ανάδυσης μεγάλων επαναστατικών, κομμουνιστικών και σοσιαλιστικών προγραμμάτων, της ιδέας της ίδρυσης μιας εντελώς νέας κοινωνίας. Απ'την άλλη, είναι ένα αντι-συμβάν, το οποίο αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου αντι-συμβάντος: της αποικιοκρατίας, της βάνουσης ευρωπαϊκής κατάκτησης της νέας γης στην οποία ζουν άλλοι άνθρωποι, άλλοι λαοί. Αυτό το διμυούμενο συνιστά ένα εκπληκτικό μείγμα επανάστασης και αντίδρασης, χειραφέτησης και καταπίεσης. Το Σιωνιστικό κράτος όφειλε να πραγματώσει ό,τι δίκαιο και νέο το ίδιο κυοφορούσε: να αναδειχθεί στο λιγότερο φυλετικό, θρησκευτικό και εθνικιστικό από όλα τα κράτη. Στο περισσότερο καθολικό από όλα.⁶

Υπάρχει μια αλήθεια σε αυτή την επισήμανση. Η Cecile Winter πρότεινε ένα ωραίο νοητικό πείραμα: φανταστείτε το Ισραήλ όπως είναι, στο συγκεκριμένο του τελευταίου μισού αιώνα, ΑΓΝΟΩΝΤΑΣ το γεγονός ότι οι Εβραίοι πήγαν εκεί στιγματοισμένοι από το σημαίνον του απόλυτου θύματος και έτσι, πέραν οποιασδήποτε ηθικής μομφής. Αυτό που μένει, λοιπόν, είναι μια συνήθης ιστορία αποικιοκρατίας ... Ωστόσο, το πρόβλημα παραμένει: μπορεί κανείς πραγματικά να σκεφθεί αυτές τις δυο πτυχές ως απολύτως διακριτές, με την έννοια της δυνατότητας ύπαρξης της μιας (σιωνιστικό κράτος) χωρίς την άλλη; Είναι σαν την θυρική απάντηση ενός Αμερικανού πολιτικού στην ερώτηση «Υποστηρίζετε την απαγόρευση του κρασιού ή όχι;»: «Εάν ως κρασί θεωρείτε το απαίσιο ποτό που κατέστρεψε χιλιάδες οικογένειες, κάνοντας τους συζύγους ράκη που έδερναν τις γυναίκες τους και παραμελούσαν τα παιδιά τους, τότε είμαι υπέρ της απαγόρευσης. Αλλά εάν ως κρασί εννοείτε το ευγενές ποτό με την υπέροχη γεύση που προσδίδει σε κάθε γεύμα τόση ευχαρίστηση, τότε είμαι εναντίον!».⁷

Συνεπώς, γιατί θα έπρεπε, όπως ο Μπαντιού προτείνει, να κάνουμε αφαίρεση από το Ολοκαύτωμα όταν κρίνουμε την ισραηλινή πολιτική προς τους Παλαιστίνιους; Όχι φυσικά επειδή κάποιος μπορεί να συγκρίνει τα δυο, αλλά ακριβώς γιατί το Ολοκαύτωμα ήταν ένα ασύγκριτα μεγα-

λύτερο έγκλημα. Εκείνοι λοιπόν που επικαλούνται το Ολοκαύτωμα, στην πραγματικότητα το καπηλεύονται, εργαλειοποιώντας το για σημερινές πολιτικές χρήσεις. Η ανάγκη επίκλησης του ολοκαυτώματος για την υπεράσπιση των ισραηλινών πράξεων, υποδηλώνει σιωπηρά ότι το Ισραήλ διαπράτει τόσο τραγικά εγκλήματα, ώστε μόνο αυτό το απόλυτο ατού μπορεί να τα εξιλεώσει.

Η ταινία *Forgiveness* [Συγχώρεση] του Udi Aloni⁸ (2005) είναι μια ταινία μυθοπλασίας βασισμένη σε μια απο εκείνες τις τρελές ιστορικές συμπτώσεις: επιδιώκοντας να πανικοβάλλει και να διώξει τους Παλαιστίνιους κατά τη διάρκεια του πολέμου του 1949, ο ισραηλινός στρατός σκότωσε τον πληθυσμό ενός μικρού παλαιστινιακού χωριού στα προάστια της Ιερουσαλήμ και ισοπέδωσε όλα τα σπίτια· ύστερα, σε εκείνα τα θεμέλια χτίστηκε ένα ψυχιατρικό νοσοκομείο για τους επιζώντες του Ολοκαυτώματος (αργότερα για τα θύματα των τρομοκρατικών απαγωγών). Η υπόθεση της ταινίας είναι ότι οι ασθενείς στοιχειώνονται από τα φαντάσματα όσων είναι θαμένοι κάτω από το έδαφος του νοσοκομείου. Η ειρωνεία είναι συγκλονιστική: οι πιο ευαίσθητοι στα φαντάσματα των σκοτωμένων Παλαιστίνιων είναι οι επιζώντες του Ολοκαυτώματος (η ταινία «παίζει» με το γεγονός ότι οι ζωντανοί-νεκροί στα ναζιστικά στρατόπεδα αποκαλούνταν Μουσουλμάνοι, *Musulmannen*). Ο Aloni ούτε εξυψώνει το Ολοκαύτωμα σε Απόλυτο Έγκλημα που έμεσα νομιμοποιεί την ισραηλινή δράση στα κατεχόμενα –επιτρέποντας στους Ισραηλινούς την απόρριψη κάθε κριτικής των πράξεών τους ως κρυφίως κινητοποιούμενης από την άρνηση του Ολοκαυτώματος– ούτε καταφεύγει στην γελοιωδώς λανθασμένη (και συνεπώς κατά λανθάνοντα τρόπο αντισημιτική) εξίσωση: «ό,τι οι Ναζί έκαναν στους Εβραίους, οι Εβραίοι κάνουν τώρα στους Παλαιστίνιους».

Η «ανώνυμη θρησκεία του αθεϊσμού»

Είναι, εντούτοις, πολύ εύκολο να κερδίσουμε πόντους σε αυτή τη διαμάχη με πνευματώδεις αντιστροφές του τύπου: μήπως οι πραγματικές καρικατούρες του Ισλάμ είναι οι ίδιες οι βίαιες αντι-δανέζικες διαδηλώσεις οι οποίες εμφανίζουν μια γελοία εικόνα που ταιριάζει ακριβώς στα δυτικά κλισέ; Η απόλυτη ειρωνεία, φυσικά, είναι ότι η οργή των μουσουλμανικών πληθυσμών στράφηκε ενάντια στην Ευρώπη, την οποία αφοσιωμένοι αντι-ισλαμιστές σαν την Oriana Falacci⁹ θεωρούν ιδιαίτερα ανεκτική απέναντι στο Ισλάμ και ήδη παραδομένη στην πίεσή του· ως εάν ο βαθμός ανοχής απέναντι στο Ισλάμ να αυξάνει την πίεση που αυτό ασκεί.

Στην εικόνα των οργισμένων μουσουλμανικών πληθυσμών συναντούμε το όριο της πολυπολιτισμικής φιλελεύθερης ανοχής, της ροπής της στην αυτο-ενοχοποίηση και στην προσπάθεια να «καταλάβουμε» τον άλλο: ο Άλλος είναι εδώ ένας ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ άλλος, πραγματικός στο μίσος του. Έτσι, συναντούμε το παράδοξο της ανοχής στην πιο καθαρή του μορφή: πόσο μακριά μπορεί να φτάσει η ανοχή της μη ανοχής; Όλες οι ωραίες Πολιτικά Ορθές φιλελεύθερες φόρμουλες αναφορικά με το πόσο

προσβλητικές και καθόλου ευαίσθητες ήταν οι καρικατούρες, με το πόσο απαράδεκτες ήταν επίσης οι βίαιες αντιδράσεις σε αυτές, σχετικά με το πόσο η ελευθερία προϋποθέτει υπευθυνότητα και δεν θα έπρεπε να κακοποιείται, κλπ., συναντούν εδώ τα όριά τους. Τι άλλο είναι αυτή η διάσημη «ελευθερία με υπευθυνότητα» αν όχι μια νέα εκδοχή του παλιού καλού παραδόξου της αναγκαστικής επιλογής: σου δίδεται ελευθερία επιλογής – με τον όρο ότι θα κάνεις την σωστή επιλογή· σου δίδεται ελευθερία – υπό τον όρο ότι δεν θα την χρησιμοποιήσεις στ' αλήθεια.

Πώς λοιπόν μπορούμε να σπάσουμε αυτόν τον βίαιο κύκλο της ατελείωτης ταλάντευσης μεταξύ *pro* και *contra* που φέρει τον ανεκτικό λόγο σε μια παραλυτική στασιμότητα; Υπάρχει ένας μόνο τρόπος: να απορρίψουμε του ίδιους τους όρους με τους οποίους τίθεται το πρόβλημα. Όπως συνεχώς τόνιζε ο Ζιλ Ντελέζ, δεν υπάρχουν μόνο σωστές και λάθος λύσεις στα προβλήματα, υπάρχουν επίσης σωστά και λάθος προβλήματα. Αυτή καθαυτή η θεώρηση του προβλήματος ως ενός προβλήματος εύρεσης της κατάλληλης αναλογίας μεταξύ του σεβασμού για τους άλλους και της δικής μας ελευθερίας έκφρασης συνιστά ήδη μια μυστικοποίηση. Καμιά απορία δεν πρέπει λοιπόν να προκαλεί το γεγονός ότι, σε μια πιο προσεκτική ανάλυση, οι δυο αντιτιθέμενοι πόλοι αποκαλύπτουν την κρυφή τους ενότητα. Η γλώσσα του σεβασμού είναι η γλώσσα της φιλελεύθερης ανοχής: ο σεβασμός έχει νόημα ως τέτοιος για εκείνους με τους οποίους ΔΕΝ συμφωνώ· έτσι, όταν οι προσβεβλημένοι μουσουλμάνοι απαιτούν σεβασμό για την ετερότητά τους, αποδέχονται το πλαίσιο του φιλελεύθερου-ανεκτικού λόγου. Απ' την άλλη, η βλασφημία δεν είναι μόνο μια στάση μίσους, μια προσπάθεια να χτυπήσεις τον άλλο εκεί όπου πονάει πιο πολύ, στον πυρήνα του πραγματικού της πίστης του. Αποτελεί *stricto sensu* ένα θρησκευτικό πρόβλημα: λειτουργεί μόνο μέσα στους δαιδάλους του θρησκευτικού πεδίου.

Εάν αποφύγουμε αυτό το μονοπάτι, στον ορίζοντα караδοκεί η εφιαλτική προοπτική μιας κοινωνίας που ρυθμίζεται απο μια διαστροφική συνθήκη μεταξύ των θρησκευόμενων φονταμενταλιστών και των Πολιτικώς Ορθών ιεροκλήρυκων της ανοχής και του σεβασμού της πίστης και των πεπειθισμένων των άλλων: μια κοινωνία ακινητοποιημένη από την έγνοια για τη μη-οδύνη του άλλου, που δεν ενδιαφέρεται για τη σκληρότητα και τη δεισιδαιμονία του [άλλου] και στην οποία τα άτομα μετέχουν σε τακτικά τελετουργικά «μαρτυρίας» της θυματοποίησής τους

Τα τελευταία χρόνια μαινόταν στη Σλοβενία μια δημόσια διαμάχη: θα έπρεπε να επιτραπεί στους μουσουλμάνους (κύριως εργάτες απο τις πρώην Γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες) να ανεγείρουν ένα τζαμί στη Λιουμπλιάνα, την πρωτεύουσα της Σλοβενίας; Ενώ οι συντηρητικοί αντιτίθεντο στο τζαμί για πολιτισμικούς, πολιτικούς ακόμη και αρχιτεκτονικούς λόγους, το εβδομαδιαίο περιοδικό *Μλαντίνια* [*Mladina*], όντας πιο συνεπές, εξέφρασε την υποστήριξή του για το τζαμί στο πλαίσιο και της γενικότερης υποστήριξης των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων ανθρώπων προερχόμενων απο άλλες πρώην Γιουγκοσλα-

βικές δημοκρατίες. Καθόλου απρόσμενα, το *Μλαντίνια*, ευθυγραμμισμένο με τη φιλελεύθερη στάση, ήταν επίσης και το μόνο περιοδικό που αναδημοσίευσε τα σκίτσα του Μωάμεθ. Και, αντιστρόφως, αυτοί που έδειξαν τη μεγαλύτερη «κατανόηση» για τις βίαιες μουσουλμανικές διαδηλώσεις ήταν εκείνοι που συνήθως ανησυχούν για το μέλλον της χριστιανικής Ευρώπης.

Ο παραλληλισμός που επικαλέστηκαν οι συντηρητικοί είχε να κάνει με ένα ανάλογο σκάνδαλο στη Σλοβενία μερικά χρόνια πριν, όταν ένα ροκ συγκρότημα (οι *Strelnikoff*) τύπωσε μια αφίσα αναγγέλλοντας μια συναυλία του: έναν κλασικό πίνακα της Παρθένου Μαρίας και του Θείου Βρέφους, αλλά με μια αλλαγή – η Μαρία κρατούσε στην ποδιά της έναν αρουραίο αντί για το Θείο Βρέφος. Σκοπός του παραλληλισμού ήταν, φυσικά, η επίπληξη και των σκίτσων που γελοιοποιούν την χριστιανοσύνη· την ίδια στιγμή, η διαφορά στις αντιδράσεις της θιγόμενης θρησκευτικής κοινότητας επιστρατεύθηκε ως επιχείρημα για τη διαφορά των πολιτισμών, για την ανωτερότητα δηλαδή της Ευρώπης: εμείς οι χριστιανοί, περιοριστήκαμε σε λεκτικές διαμαρτυρίες, ενώ οι μουσουλμάνοι καταφεύγουν τώρα σε σκοτωμούς και εμπρησμούς.

Αυτή η περιέργη συμμαχία θέτει την ευρωπαϊκή μουσουλμανική κοινότητα ενώπιον μιας δύσκολης επιλογής που συμπυκνώνει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την παράδοση θέσης της: η μοναδική πολιτική δύναμη που δεν τους υποβιβάζει σε πολίτες δεύτερης κατηγορίας, αλλά τους δίνει χώρο να αναπτύξουν την θρησκευτική τους ταυτότητα είναι οι «άπιστοι» άθεοι φιλελεύθεροι, ενώ εκείνοι που είναι πιο κοντά στην θρησκευτική-κοινωνική τους πρακτική –το χριστιανικό τους κατοπτρικό είδωλο– είναι οι μεγαλύτεροι πολιτικοί εχθροί τους. Το παράδοξο είναι ότι τους μοναδικούς πραγματικούς τους συμμάχους αποτελούν όχι εκείνοι που πρώτοι τις δημοσίευσαν, αλλά εκείνοι που, από αλληλεγγύη στην ελευθερία της έκφρασης, αναδημοσίευσαν της καρικατούρες του Μωάμεθ.

Στην ανάλυση του πολιτικού *imbroglio* της γαλλικής επανάστασης του 1848, ο Μαρξ έδειξε την παραδοξολογική θέση του κυβερνώντος κόμματος της Τάξης. Αποτελούσε συνασπισμό των δυο βασιλικών παρατάξεων (των Βουρβόνων και των Ορλεανών). Ωστόσο, από τη στιγμή που οι δύο ομάδες δεν ήταν, εξ ορισμού, ικανές να βρουν έναν κοινό παρονομαστή στο επίπεδο της βασιλείας (κανείς δεν μπορεί να είναι εν γένει βασιλικός, αφού πρέπει να υποστηρίζει έναν συγκεκριμένο βασιλικό οίκο), ο μόνος τρόπος για να ενωθούν ήταν κάτω απο το λάβαρο του «ανώνυμου βασιλείου της Δημοκρατίας»: ο μόνος τρόπος να είσαι γενικά βασιλικός, είναι να είσαι ρεπουμπλικανός.¹⁰ Το ίδιο δεν ισχύει και για τη θρησκεία; Εδώ, επίσης, δεν μπορεί κανείς να είναι γενικά θρήσκος, μπορεί μόνο να πιστεύει σε κάποιο θεό(ούς) εις βάρος άλλων. Η αποτυχία όλων των προσπαθειών ένωσης των θρησκειών αποδεικνύει ότι ο μόνος τρόπος να είναι κανείς θρήσκος εν γένει, είναι υπό το λάβαρο της «ανώνυμης θρησκείας του αθεϊσμού». Όπως δείχνει η μοίρα των μουσουλμανικών κοινοτήτων στη Δύση, μόνο υπό το λάβαρο αυτό μπορούν

αυτές να αναπτυχθούν. Υπάρχει λοιπόν ένα είδος ποιητικής δικαιοσύνης στο γεγονός ότι τη παν-μουσουλμανική διαμαρτυρία εναντίον της άθειας Δανίας ακολούθησε η αυξανόμενη βία μεταξύ Σιιτών και Σουνιτών, των δυο μουσουλμανικών σεκτών στο Ιράκ. Δεν είναι μήπως το δίδαγμα όλων των ολοκληρωτισμών ότι ο αγώνας εναντίον του εξωτερικού εχθρού αργά ή γρήγορα πάντοτε μετασχηματίζεται σε έναν εσωτερικό διχασμό και σε αγώνα εναντίον του εσωτερικού εχθρού;

Όταν υπάρχει Θεός, όλα επιτρέπονται!

Ύστερα από την όλη φασαρία για την επιστροφή του θρησκευτικού σε έναν εκκοσμικευμένο κόσμο, για τα όρια της απομάγευσης και την ανάγκη επανα-ανακάλυψης του Ιερού, ίσως αυτό που πραγματικά χρειαζόμαστε να είναι μια δόση παλιού καλού αθεϊσμού. Η οργή που προκλήθηκε από τα σκίτσα του Μωάμεθ στις μουσουλμανικές κοινότητες μας παρέχει ακόμη μια απόδειξη ότι οι θρησκευτικές πεποιθήσεις είναι μια δύναμη με την οποία οφείλουμε να αναμετρηθούμε. Όσο αποκρουστική και αν είναι η βία των μουσουλμανικών όχλων, οι απρόσεκτοι και κυνικοί Δυτικοί θιασώτες του φιλελευθερισμού πρέπει επίσης να πάρουν το μάθημά τους από αυτήν: τα όρια της εκκοσμικευμένης απομάγευσης. Έτσι τουλάχιστον μας λένε.

Είναι όμως αυτό, αλήθεια, το μάθημα που πρέπει να πάρουμε από τους όχλους που σκοτώνουν, λεηλατούν και καίνε στο όνομα της θρησκείας; Για πολύ καιρό μας έλεγαν ότι χωρίς την θρησκεία δεν είμαστε τίποτε περισσότερο από εγωϊστικά ζώα που μάχονται για το πλιάτσικό τους, με την ηθική ενός κοπαδιού λύκων, και ότι μόνο η θρησκεία μπορεί να μας εξυψώσει σε ένα ανώτερο πνευματικό επίπεδο. Σήμερα, όταν η θρησκεία αναδύεται ως η κύρια πηγή φονικής βίας σε όλον τον κόσμο, μπουχτίζει κανείς από τις διαβεβαιώσεις ότι οι χριστιανοί, μουσουλμάνοι ή ινδουϊστές φονταμενταλιστές κακοποιούν και διαστρέφουν το ευγενές πνευματικό μήνυμα της πίστης τους. Γιατί όμως να μην αποκαταστήσουμε την αξιοπρέπεια του αθεϊσμού, τη μοναδική μας, ίσως, ελπίδα για ειρήνη;

Κάτι περισσότερο από έναν αιώνα πριν, στους Αδελφούς *Καραμαζώφ*, ο Ντοστογιέφσκι προειδοποίησε εναντίον των κινδύνων του άθεου ηθικού μηδενισμού: «Εάν ο θεός δεν υπάρχει, όλα επιτρέπονται». Ο Γάλλος «νέος φιλόσοφος» André Glucksmann εφάρμοσε τη ντοστογιέφσκι κριτική εναντίον του αθεϊσμού στα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, όπως δείχνει ο τίτλος του βιβλίου του *Ο Ντοστογιέφσκι στο Μανχάταν*.¹¹ Δεν θα μπορούσε να κάνει περισσότερο λάθος: το δίδαγμα της σημερινής τρομοκρατίας είναι ότι εάν ΥΠΑΡΧΕΙ Θεός, τότε τα πάντα – ακόμη και η ανατίναξη εκατοντάδων ή χιλιάδων περαστικών – επιτρέπονται σε όσους ισχυρίζονται ότι δρουν απευθείας εξ ονόματος του Θεού, ως όργανα της θέλησής Του, εφόσον μια απευθείας σύνδεση με τον Θεό δικαιολογεί την παραβίαση οποιωνδήποτε «απλώς ανθρώπινων» περιορισμών και ευαισθησιών. Οι «άπιστοι» σταλινικοί κομμουνιστές το απέδειξαν περίτρανα: όλα τους επιτρέπονταν από τη στιγμή που θεωρούσαν εαυτούς άμεσα όργανα της

θεότητάς τους, της *Ιστορικής Αναγκαιότητας της Προόδου προς τον Κομμουνισμό*.

Στην πορεία της σταυροφορίας του Βασιλιά και Αγίου Λουδοβίκου,¹² ο Yves le Breton ανέφερε πως κάποτε συνάντησε μια ηλικιωμένη γυναίκα που περιπλανιόταν στους δρόμους με ένα πιάτο γεμάτο φωτιά στο δεξί της χέρι και ένα δοχείο γεμάτο νερό στο αριστερό. Όταν ρωτήθηκε γιατί, απάντησε ότι με τη φωτιά θα έκαιγε μέχρι τέλους τον παράδεισο και ότι με το νερό θα έσβηνε τις φωτιές της κόλασης: «Γιατί δεν θέλω κανείς να κάνει καλό με στόχο να δεχθεί την ανταμοιβή του Παραδείσου, ή από το φόβο της Κόλασης· αλλά μόνο από αγάπη για το Θεό». Είναι ως εάν αυτή η τόσο δόκιμη χριστιανική ηθική στάση να επιζεί σήμερα κυρίως στον αθεϊσμό.

Οι φονταμενταλιστές κάνουν πράξεις τις οποίες θεωρούν καλές, προκειμένου να εκπληρώσουν το θέλημα του Θεού και να λυτρωθούν· οι άθεοι τις κάνουν απλώς επειδή είναι ορθές. Δεν είναι αυτή η πλέον στοιχειώδης εμπειρία της ηθικότητας; Όταν κάνω μια καλή πράξη δεν την κάνω ώστε να κερδίσω την εύνοια του Θεού, αλλά επειδή δεν μπορώ να κάνω διαφορετικά – εάν δεν την έκανα δεν θα μπορούσα να κοιτάξω τον εαυτό μου στον καθρέφτη. Μια ηθική πράξη αποτελεί εξ ορισμού την ίδια της την ανταμοιβή. Ο Ντέιβιντ Χιουμ, ο ίδιος πιστός, το επισήμανε αυτό με συγκινητικό τρόπο γράφοντας ότι ο μόνος τρόπος να δείξει κανείς αληθινό σεβασμό για τον Θεό είναι να πράξει ηθικά αγνοώντας την ύπαρξη Του.

Η ιστορία του ευρωπαϊκού αθεϊσμού, από τις ελληνικές και ρωμαϊκές του απαρχές (π.χ. στο *De rerum natura* του Λουκρητίου) μέχρι τους νεώτερους κλασσικούς όπως ο Σπινόζα, μας προσφέρει ένα μάθημα αξιοπρέπειας και γενναιότητας. Παρά τα περιστασιακά ξεσπάσματα ηδονισμού, ο αθεϊσμός χαρακτηρίζεται περισσότερο από τη συνειδητοποίηση της πικρής κατάληξης κάθε ανθρώπινης ζωής, αφού δεν υπάρχει καμιά υψηλότερη αυθεντία που να προσέχει τη μοίρα μας και να μας εγγυάται το αίσιο τέλος· αρθρώνει δε ένα χαρμόσυνο μήνυμα που δεν πηγάζει από την απόδραση από την πραγματικότητα, αλλά από την αποδοχή της και τη δημιουργική ένταξη σε αυτήν. Αυτό που κάνει αυτή την υλιστική παράδοση μοναδική είναι ο τρόπος με τον οποίο συνδυάζει την ταπεινή επίγνωση ότι δεν είμαστε κύριοι του σύμπαντος, αλλά απλά μέλη ενός πολύ μεγαλύτερου όλου, εκτεθειμένοι σε ενδεχομενικές αλλαγές της μοίρας, με την εγρήγορση της αποδοχής του βάρους της πλήρους ευθύνης για ό,τι κάνουμε στις ζωές μας. Δεν είναι σήμερα μια τέτοια στάση περισσότερο αναγκαία από ποτέ, όταν οι απειλές απρόβλεπτων καταστροφών παραμονεύουν από παντού;

Πριν από έναν περίπου χρόνο μια διαμάχη μαίνεται στην Ευρώπη: θα έπρεπε στο προοίμιο του ευρωσυντάγματος να αναφέρεται ο χριστιανισμός ως βασικό συστατικό της ευρωπαϊκής κληρονομιάς; Ως συνήθως, βρέθηκε μια συμβιβαστική λύση, με τον Χριστιανισμό να μνημονεύεται μαζί με τον Ιουδαϊσμό, το Ισλάμ και την αρχαία κληρονομιά. Τι έγινε όμως με την πολυτιμότερη κληρονομιά της νεώτερης Ευρώπης – τον αθεϊσμό; Εκείνο που καθιστά τη

νεώτερη Ευρώπη μοναδική είναι ότι συνιστά τον πρώτο και μοναδικό πολιτισμό στον οποίο ο αθεϊσμός καθίσταται απολύτως νόμιμη επιλογή και παύει να αποτελεί εμπόδιο για την κατάληψη δημόσιου αξιώματος. ΑΥΤΗ είναι η ευρωπαϊκή κληρονομιά για την οποία αξίζει να πολεμήσουμε.

Ένας πραγματικά άθεος δεν έχει καμιά απολύτως ανάγκη να προωθήσει την άποψή του σοκάροντας τον πιστό με βλάσφημες προτάσεις, και θα αρνιόταν επίσης να αναγάγει το πρόβλημα των σκίτσων του Μωάμεθ σε ζήτημα σεβασμού των άλλων πίστewων και πεποιθήσεων. Ο σεβασμός ως ύψιστη αξία μπορεί να σημαίνει μόνο ένα εκ των δύο: είτε ότι αντιμετωπίζουμε συγκαταβατικά τον άλλον και αποφεύγουμε να τον πληγώσουμε ώστε να μην διαλύσουμε τις ψευδαισθήσεις του· είτε ότι υιοθετούμε την σχετικιστική στάση της αποδοχής πολλαπλών «καθεστώτων αληθείας», θεωρώντας βίαιη επιβολή την όποια καθαρή επιμονή στην αλήθεια. Ωστόσο, γιατί να μην υποβάλλουμε το Ισλάμ –μαζί με τις άλλες θρησκείες– σε μια ευπρεπή μεν, αλλά ουδόλως λιγότερο οξεία, κριτική ανάλυση; Αυτός και μόνον αυτός είναι ο τρόπος να δείξουμε αληθινό σεβασμό στους Μουσουλμάνους: να τους αντιμετωπίσουμε ως σοβαρούς ενήλικες υπεύθυνους για τις πεποιθήσεις τους. Όταν επισκέφθηκα το Πανεπιστήμιο του Champaign στο Ιλινόις των ΗΠΑ, με πήγαν σε ένα εστιατόριο που πρόσφερε στο μενού «Πατάτες Τοσκάνης» στην ερώτησή μου περί τίνος επρόκειτο, μου εξήγησαν ότι ο ιδιοκτήτης ήθελε να φανεί πατριώτης μετά τον θόρυβο που προκάλεσε η γαλλική αντίθεση στην επίθεση στο Ιράκ, και έτσι, ακολουθώντας το παράδειγμα του Κογκρέσου, μετονόμασε τις τηγανητές πατάτες [*french fries*], σε «πατάτες της ελευθερίας» [*freedom fries*]. Ακολούθως, τα προοδευτικά μέλη της σχολής (που συνιστούσαν την πλειονότητα του πελατολογίου του) απείλησαν να μπούκοτάρουν το μαγαζί εάν παρέμεναν στον κατάλογο οι «πατάτες της ελευθερίας». Ο ιδιοκτήτης, μη θέλοντας να χάσει τους πελάτες του αλλά και φοβούμενος μην αμφισβητηθεί ο πατριωτισμός του, επινόησε ένα νέο όνομα: «Πατάτες Τοσκάνης» (το οποίο, επιπλέον, ακουγόταν ευρωπαϊκό και απηχούσε ειδυλλιακές εικόνες της Τοσκάνης...).

Με μια κίνηση παρεμφερή με εκείνη του αμερικανικού Κογκρέσου, οι ιρανικές αρχές πρόσφατα διέταξαν τους φούρνους να αλλάξουν το όνομα των «δανέζικων γλυκών» [*danish pastry*] σε «τριαντάφυλλα του Μωάμεθ». Τι ωραία που θα ήταν εάν ζούσαμε σε έναν κόσμο στον οποίο το αμερικανικό Κογκρέσο θα άλλαζε το όνομα της τηγανητής πατάτας σε «πατάτα του Μωάμεθ» και οι ιρανικές αρχές το όνομα των «δανέζικων γλυκών» σε «γλυκά της ελευθερίας». Το πιθανότερο όμως είναι πως στο μέλλον η ανοχή θα συνεχίσει να ταυτίζεται με μια κατάσταση στην οποία τα μαγαζιά μας και τα μενού των εστιατορίων μας θα είναι όλο και περισσότερο γεμάτα από διαφορετικές εκδοχές των «πατατών της Τοσκάνης».

Μετάφραση: Γιώργος Γιαννακόπουλος
Επιμέλεια: Γιάννης Σταυρακάκης

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ Peter Sloterdijk, "Warten auf den Islam," *Focus*, 10/2006, σελ. 84.
- ² Βλ. Jean-Pierre Dupuy, *Petite métaphysique des tsunamis*, Παρίσι: Éditions du Seuil, 2005, σελ. 68.
- ³ Πάντως, μερικές εταιρείες όπως η Nestle και τα Carrefour, ήδη προσαρμόστηκαν στους νέους κανόνες του παιχνιδιού: η γαλλική αλυσίδα σουπερμάρκετ Carrefour στην Αίγυπτο, πληροφορεί τους «αγαπητούς της πελάτες» ότι από «αλληλεγγύη» προς την Ισλαμική κοινότητα «δεν διαθέτει δανέζικα προϊόντα». Η φρίκη είναι ότι και οι δύο αποδέχθηκαν τον στιγματισμό μιας ολόκληρης χώρας. Προχωρώντας ακόμη ένα βήμα παρακάτω, ο Σλοβένος πρόεδρος απολογήθηκε στους Μουσουλμάνους εκ μέρους του ίδιου του «Ευρωπαϊκού πολιτισμού»!
- ⁴ Ο Βρετανός ιστορικός Ντέιβιντ Ίρβινγκ συνελήφθη τον Νοέμβριο του 2005 στην Αυστρία κατηγορούμενος για άρνηση του Ολοκαυτώματος (η Αυστρία είναι μια απο τις 11 ευρωπαϊκές χώρες που έχουν ποινικοποιήσει την άρνηση του Ολοκαυτώματος), βάσει ενός εντάλματος που είχε εκδοθεί το 1989 με αφορμή μια συνέντευξή του σε αυστριακό έντυπο στην οποία αμφισβήτησε την ύπαρξη θαλάμων αερίων στο ναζιστικό στρατόπεδο του Άουσβιτς. Καταδικάστηκε (αποδεχόμενος την ενοχή του) στις 20 Φλεβάρη 2006. Στα καθ' ημάς, τον Οκτώβριο του 2005, η δεύτερη επίσκεψη του Ίρβινγκ στην Ελλάδα για την παρουσίαση του τρίτου μεταφρασμένου βιβλίου του (*Ο πόλεμος των στρατηγών*, εκδ. Ιωλκός –έχουν προηγηθεί: *ο πόλεμος του Χίτλερ*, *Η δίκη της Νυρεμβέργης*, εκδ. Γκοβόστη– προκάλεσε ποικίλες συζητήσεις. Ενδεικτικά βλ. «Η ιστορία στο ειδύλιο», *Ελευθεροτυπία*, 16/10/2005, David Irving «Συνέντευξη στον Γ. Πρετεντέρη», *Το Βήμα*, 13/4/2003, D. Irving «Συνέντευξη στον Γ. Πασσαλίδη», *Ελεύθερος Κόσμος*, 7 και 13/11/2006. [ΣΤΜ]
- ⁵ Για την πλήρη ανάπτυξη αυτού του επιχειρήματος αναφορικά με τον πόλεμο στο Ιράκ, βλ. Slavoj Žižek, *Iraq: The Borrowed Kettle*, Λονδίνο: Verso, 2004 (υπό έκδοση στα ελληνικά από τις εκδόσεις Scripta). [ΣΤΜ]
- ⁶ βλ. Alain Badiou, *Circonstances*, 3. *Portées du mot "juif"*, Παρίσι: Lignes, 2005, σελ. 89-90.
- ⁷ Εδώ υπάρχει ένα βαθύτερο πρόβλημα που σημαδεύει τα νεώτερα δημοκρατικά έθνη-κράτη ως τέτοια: δεν συμβαίνει η δημοκρατική αφαίρεση («όλοι ανεξαρτήτως φύλου, πίστης, πλούτου, θρησκείας») να στηρίζεται πάντοτε σε ένα απομεινάρι του τυχαίου Πραγματικού που λαμβάνει εδώ το προσωπείο ενός εθνικού Πράγματος («ο γαλλικός/αμερικανικός... λαός»); Και, δεν επιστρέφει αυτό το απομεινάρι στον απωθημένο Μπαντιουικό γαλλικό εθνικισμό;
- ⁸ Πρόκειται για την τρίτη μεγάλου μήκους ταινία του Αμερικανο-εβραίου κινηματογραφιστή. Βλ. www.udialoni.com [ΣΤΜ]
- ⁹ Γνωστή Ιταλίδα δημοσιογράφος και συγγραφέας που πέθανε πρόσφατα. Περί της αντι-ισλαμικής στροφής της, βλ. Oriana Falacci, *The rage and the pride*, Νέα Υόρκη: Rizzoli 2001 και *The force of Reason*, Νέα Υόρκη: Rizzoli 2002. [ΣΤΜ]
- ¹⁰ Βλ. Καρλ Μαρξ, *Η 18^η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 1987, ιδιαίτερα σελ. 19- 44. [ΣΤΜ]
- ¹¹ Βλ. A. Glucksmann, *Dostoevski à Manhattan*, Παρίσι: Robert Laffont, 2002. [ΣΤΜ]
- ¹² Πρόκειται για την έβδομη σταυροφορία (1248-1254) υπό την καθοδήγηση του, μετέπειτα και Αγίου, Louis IX, βασιλιά της Γαλλίας. [ΣΤΜ]